

Karol Lanckoroński (1848–1933)

Dnia 25 marca 1907 roku Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego obdarzył swym najwyższym wyróżnieniem – doktoratem *honoris causa* – wybitnego kolekcjonera, znawcę sztuki i protektora nauki, Karola hrabiego Lanckorońskiego.

Urodzony i mieszkający w Wiedniu potomek słynnego, zasłużonego w dziejach Polski rodu, od chwili uzyskania w 1870 roku tytułu doktora praw na uniwersytecie wiedeńskim, całe swe życie poświęcił sztuce i nauce. Do odziedziczonej po przodkach kolekcji dzieł sztuki dodał dalsze obiekty, nabywane we Włoszech i Francji lub otrzymywane od zaprzyjaźnionych z nim artystów. Zbiór Lanckorońskiego stał się trzecią pod względem rangi prywatną kolekcją wiedeńską (po Lichtensteinach i Harrachach). Znajdowały się w niej głównie dzieła malarstwa włoskiego, które było mu najbliższe, ale także flamandzkiego, holenderskiego, francuskiego i polskiego. Wiele z nich, cudem ocalałych z zawieruchy II wojny światowej, przekazała w 1994 roku Narodowi Polskiemu córka Karola – profesor Karolina Lanckorońska (od 1983 roku doktor *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego), wiele znalazło się w innych muzeach, wiele zaginęło. Prócz obrazów i rzeźb istotnym trzonem tej kolekcji były dzieła sztuki starożytnej.

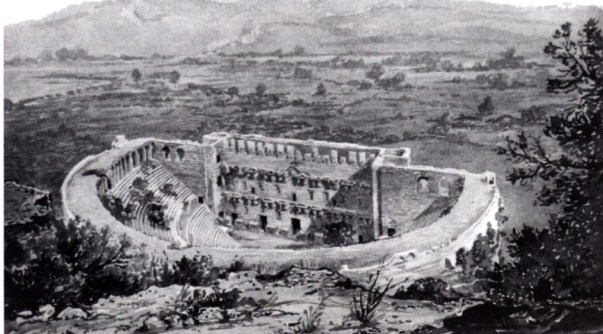
Renesans włoski i antyk grecko-rzymski były umiłowanymi przez Karola Lanckorońskiego okresami sztuki, nic więc dziwnego, że im właśnie poświęcał swą kolekcjonerską i badawczą pasję. Na trwałe w dziejach archeologii klasycznej zapisała się zorganizowana przez niego w latach 1884–1885 wielka austriacko-polska wyprawa do południowotureckiej Pamfilii i Pizydii, w której między innymi wzięli udział Jacek Malczewski i znany historyk sztuki, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Marian Sokołowski. Powstała w jej wyniku monumentalna publikacja *Miasta Pamfilii i Pizydii*, wydana niemal jednocześnie w Wiedniu, Paryżu i Krakowie, do dzisiejszego dnia jest cytowana przez badaczy tych terenów. Z kolei prace archeologiczno-konserwatorskie prowadzone pod jego kierunkiem przyczyniły się do uratowania słynnej katedry w Akwilei i znajdujących się w niej wczesnochrześcijańskich mozaik. Jego walka o zachowanie romańskiego portalu znad głównego wejścia do katedry św. Ste-

Karol Lanckoroński. Malował Jacek Malczewski, olej, płótno. Zamek Królewski na Wawelu

fana w Wiedniu, o zaprzestanie przebudowy wieży wiedeńskiego kościoła minorytów czy o pozostawienie niezabudowanego placu z perspektywnym widokiem na kościół św. Karola Boromeusza w Wiedniu, zwróciły nań uwagę kół historyków sztuki i konserwatorów. Przyczynił się również do ochrony odkopywanego legionowego obozu rzymskiego w starożytnym Camuntum (ob. Bad Petronell koło Wiednia).

Podobną działalność podejmował na terenach polskich. W 1885 roku był członkiem jury oceniającego projekty pomnika Adama Mickiewicza, który miał zostać ustawiony na Rynku krakowskim. Szczególnie jednak troszczył się o Wawel. Pod koniec XIX wieku został członkiem komitetu czuwającego nad restauracją katedry wawelskiej, której przewodniczył biskup (a od 1901 roku kardynał) Jan Puzyna. Lanckoroński w 1900 roku ufundował dla katedry brązową płytę nagrobną kardynała Zbigniewa Oleśnickiego, dłuta swego przyjaciela Carla Zumbuscha, wziętego rzeźbiarza wiedeńskiego. Spotkał się za to z krytyką ze strony polskich artystów, uważających, że faworyzuje on Austriaków. W 1902 roku ufundował sarkofag odnowicielki Akademii Krakowskiej – królowej Jadwigi, wyrzeźbiony w Rzymie przez Antoniego Madeyskiego, o czym informuje napis na parapecie ogrodzenia tego jednego z najczęściej oglądanych sarkofagów wawelskich. W trakcie odnawiania katedry Lanckoroński jeszcze niejednokrotnie naraził się na niezасłużone krytyki poprzez wyrażanie w sposób stanowczy, a niekiedy wręcz apodyktyczny swych opinii, nieraz diametralnie różniących się od opinii ogółu.

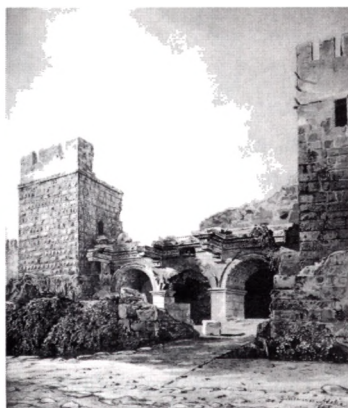
Aspendos, teatr widziany z Akropolis. Tabl. XX

Łuk Bramy Hadriana. Fig. 11, s. 23

Widok Adalii. Tabl. I

Adalia, widok Bramy Hadriana. Tabl. V

Ilustracje zaczerpnięte z: Karol hrabia Lanckoroński, *Miasta Pamfilii i Pizydii*, t. I, Kraków 1890

Będąc rzecznikiem nowych tendencji w konserwacji dzieł sztuki, sprzeciwiał się powszechnie wówczas stosowanemu uzupełnianiu brakujących elementów i podrabianiu stylu według ogólnie wówczas przyjętej metody Viollet-le-Duca. Zwalczany był za to przez środowisko artystyczno-konserwatorskie Galicji, trafiając nawet do programu krakowskiego kabaretu „Zielony Balonik”. W kawiarni „Jama Michalika”, gnieździe ówczesnej bohemy, znalazły się karykatury Karola Frycza ukazujące wygląd odrestaurowanego Wawelu wedle koncepcji słynnych artystów (między innymi Stanisława Wyspiańskiego czy Stanisława Witkiewicza). Według Frycza Wawel odnawiany zgodnie z ideą Karola Lanckorońskiego przedstawiałby się jako malownicza ruina popodpiera-na drągami, której Hrabia z pietizmu dla zabytku nie pozwala odnawiać.

W środowisku artystyczno-literackim miał licznych przeciwników (między innymi Józef Mehoffer, Zenon Przesmycki „Miriam”, a także Stanisław Wyspiański), z których jednak żaden nie negował olbrzymiej wiedzy i doświadczenia Lanc-

Jacek Malczewski, *Teren prac w Sagalassos*. Rysunek piórkim. Zamek Królewski na Wawelu

koronńskiego. Niechęć wielu osób wzbudziły jego charakter, sposób wyrażania opinii i nietuzinkowa osobowość.

Miał też licznych przyjaciół i admiratorów, a należeli do nich Julian Klaczko, Marian Sokołowski, Feliks Kopera, ks. Stefan Pawlicki, Stanisław Koźmian, Leon Piniński, Jacek Malczewski, Antoni Madeyski, Wojciech Kossak, Kazimierz Pochwański.

Naukowe środowiska Wiednia, Berlina czy Krakowa doceniały jego działalność i obdarzały go rozmaitymi godnościami. W 1893 roku został członkiem korespondentem c.k. Akademii Nauk w Wiedniu, następnie doktorem *honoris causa* Uniwersytetu w Berlinie, członkiem honorowym Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu, członkiem Austriackiego Instytutu Archeologicznego i Niemieckiego Instytutu Archeologicznego, członkiem honorowym Towarzystwa Geograficznego w Wiedniu, nie licząc wielu innych. 31 października 1891 roku został członkiem korespondentem Akademii Umiejętności (po I wojnie światowej krajowym członkiem Polskiej Akademii Umiejętności).

Z Uniwersytetem Jagiellońskim był niezwykle mocno związany. Pomijając wspomnianych wyżej przyjaciół profesorów, warto wspomnieć, że Lanckoroński fundował stypendia dla młodzieży. Jednym z takich stypendystów był Piotr Bieńkowski, późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, twórca polskiej archeologii klasycznej.

Znając kłopoty finansowe Uniwersytetu, wielokrotnie ofiarowywał cenne pomoce dydaktyczne. Dla historyków sztuki i archeologów klasycznych szczególnie ważne były jego przekazy odlewów gipsowych rzeźb antycznych (62 obiekty) i renesansowych (117 obiektów), dzięki czemu studenci oraz mieszkańcy Krakowa interesujący się sztuką mogli poznać w trójwymiarowej rzeczywistości, a nie w reprodukcjach, najwybitniejsze dzieła rzeźby światowej. W 1906 roku w krakowskim Pałacu Sztuki z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie zorganizowano wielki pokaz tych odlewów, a pamiątką po nim jest wydany w tymże roku *Katalog wystawy rzeźby włoskiej XV wieku i innych dzieł rzeźbiarskich z fundacji J. Exc. Hr. Karola Lanckorońskiego dla Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

Dla Gabinetu Archeologicznego UJ Lanckoroński w 1882 roku przekazał także stosunkowo niewielki dar w postaci oryginalnych zabytków (naczynia kampańskie i drobne brązy etruskie).

Doceniając jego rolę badacza, konserwatora, protektora nauki i sztuki, krakowska Alma Mater zaliczyła Karola Lanckorońskiego w poczet swych honorowych doktorów¹.

Niezwykle interesująca i świadcząca o wielkiej wiedzy oraz zmyśle obserwacyjnym autora jest, powstała w wyniku podróży Lanckorońskiego dookoła świata (1888–1889), książka *Rund um die Erde. Geschautes und gedachtes von Karl Graf Lanckoroński*².

---

¹ Por. także: J. A. Ostrowski, *Karol Lanckoroński (1848–1933) – Archäologe, Kunsthistoriker und Sammler*, [w:] *Zur Geschichte der klassischen Archäologie Jena–Kraków. Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller-Universität Jena*, Jena 1985, s. 100–120; idem, *Karol Lanckoroński (1848–1933) – Polish Connoisseur and Friend of Art*, „Studies in Ancient Art and Civilization” 6, „Prace Archeologiczne” 56, „Studia z Archeologii Śródziemnomorskiej” 17, ZNUJ 1111, 1993, s. 53–79; idem, *Archeologiczna wyprawa Karola Lanckorońskiego do Pamfilii i Pizydii*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa” 4, 1998, s. 67–73; idem, *Karola Lanckorońskiego uwagi o muzeach kanadyjskich i amerykańskich*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa” 4, 1998, s. 85–90. Wyniki badań ekspedycji w Pamfilii i Pizydii przedstawił w publikacji *Die Städte Pamphyliens und Pisidiens*, I–II, Wien 1890–1892; *Les villes de Pamphylie et Pisydie*, Paris 1890–1893; *Miasta Pamfilii i Pizydii*, Kraków 1890–1896 (t. I przetłumaczył M. Sokołowski, t. II L. Ćwikliński i P. Bieńkowski). O pracach w Akwilei por. *Der Dom von Aquileia. Sein Bau und seine Geschichte*, Wien 1906.

² *Rund um die Erde. Geschautes und gedachtes von Karl Graf Lanckoroński*, Stuttgart 1891, przetłumaczona na język polski, *Na około ziemi 1888–1889. Wrażenia i poglądy napisał Karol hr. Lanckoroński*, Kraków 1893. Poglądy swe Lanckoroński wyrażał także w licznych artykułach, m.in.: *Nieco o nowych robotach w katedrze na Wawelu*, Wiedeń 1903; [anonimowo] *Die Zukunft des Karlsplatzes in Wien*, Wien 1911; *Unschätzbare Werte. Die Zukunft unseres Kunstgutes von Viennensis*, Wien 1919; *Künstler und Kunsthistoriker*, Wien 1924. O związkach Piotra Bieńkowskiego z Karolem Lanckorońskim, por. J. Śliwa, *Piotr Bieńkowski (1865–1925) w opiekuńczym kręgu Karola Lanckorońskiego*, „Folia Historiae Artium. Seria Nowa” 4, 1998, s. 81–83. O odlewach gipsowych rzeźb antycznych ofiarowanych Uniwersytetowi Jagiellońskiemu por. J. A. Ostrowski, *Gipsowe odlewy rzeźb antycznych w kolekcjach krakowskich*, Wrocław 1991 [„Archiwum Filologiczne” 48]. Doktorat *honoris causa*: Archiwum UJ, S II 971.